

УДК 61:930(092)(477.63)''1868/2018''

DOI: 10.22141/2308-2097.52.4.2018.154147

Чабан М.П.¹, Шевцова З.І.², Гапонов В.В.³

¹ Редакція обласної газети «Зоря», м. Дніпро, Україна

² ДУ «Інститут гастроентерології НАМН України», м. Дніпро, Україна

³ ДУ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України», м. Дніпро, Україна

Катеринославські медики — члени товариства «Просвіта» До 150-річчя Всеукраїнського товариства «Просвіта» (1868–2018)

For cite: Gastroenterologia. 2018;52(4):262-269. doi: 10.22141/2308-2097.52.4.2018.154147

Резюме. У статті висвітлено життєвий шлях, професійну й громадську діяльність катеринославських медиків — членів товариства «Просвіта». Зібрано інформацію про 28 знаменитих і відомих діячів. Вони зробили значний внесок у розвиток медицини, національної культури, літератури й просвітницького руху на Катеринославщині.

Ключові слова: товариство «Просвіта»; медики; Катеринослав

Катеринославська «Просвіта» виникла внаслідок революції 1905–1907 років і впродовж десяти років (до 1916 р. і знову від 1917 р.) була осередком національного відродження в Центральній і Східній Україні у складі Російської імперії. Крім товариства в Катеринославі, існували ще філії в Перещепині, Гуляківці, Мануйлівці.

Серед співробітників Катеринославської «Просвіти» було багато яскравих постатей. Серед членів товариства були особи різного віку, статі, професій, захоплень і вполювань. Але об'єднувала їх одна мета: служіння Україні, підвищення свідомості й грамотності українців. Просвітяни дотримувалися тези: «Треба не тільки любити рідну землю, а й допомагати державі у створенні кращого життя».

Протягом свого існування Катеринославська «Просвіта» знаходилася за різними адресами. Зокрема, у Будинку аудиторії Наукового товариства (за радянських часів вулиця Плеханова, 42; нині — вул. Князя Володимира Великого). Тепер тут функціонує управління міських електричних мереж, заснованих у 1897 році. На будинку встановлено пам'ятну дошку на честь льотчика 110-го гвардійського штурмового авіаполку гвардії майора Михайла Степановича Столярова. А ще однією з адрес «Просвіти» був будинок Давидовського (колишня вулиця Торгова, нині — Ширшова, б. 10). Голова «Просвіти» в 1913–1914 роках, інженер-мільйонер

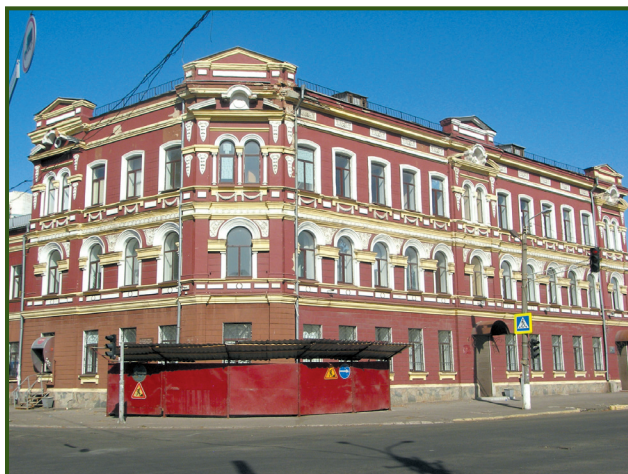
Володимир Хрінников, виділив для товариства окреме приміщення у своєму новозбудованому прибутковому будинку по вулиці Короленка, б. 2 (за радянських часів — готель «Україна», тепер — готель Ukraine). Нині Дніпропетровське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка міститься за адресою: вулиця Володимира Мономаха, 17а (за радянських часів — вулиця Московська) [1].

Завдяки діяльності просвітян у Катеринославі з'явилися будинки в українському стилі, деякі з яких збереглися до сьогодні, зокрема: по вулиці Просвітанській, б. 16 (колишня Червоноармійська, Амур-Нижньодніпровський район), вулиці Дитинства, б. 34 (житловий масив Ігренів), вулиці Дмитра Донцова, б. 13 (колишній Дмитра Донського, Соборний район, будинок просвітян Єфремових), по вулиці Кавалерійській, б. 22 (колишня Порохова, Будинок просвітянина Івана Труби).

Один з авторів цієї статті, письменник і краєзнавець Микола Чабан, дослідив і систематизував матеріал у біобібліографічному словнику «Діячі Січеславської «Просвіти» (1905–1921)» [1]. Серед просвітян було чимало медичних працівників, які зробили значний внесок у розвиток українізації в суспільстві. У літературі відомості про медиків-просвітян неповні й розрізнені. Багато інформації про знамих діячів втрачено.

Мета цієї розвідки — дослідити діяльність медиків на ниві просвітництва на початку ХХ століття на

Місця перебування «Просвіти»

Місто Дніпро. Колишній Будинок аудиторії Наукового товариства на вулиці Князя Володимира Великого, 42 (за радянських часів — вулиця Плеханова). Фото 2018 року

Місто Дніпро. Одна з адрес «Просвіти»: вулиця Ширшова, б. 10 (колишня Торгова). Будинок Давидовського. Фото 2018 року

Місто Дніпро. Український будинок Хрінникова. Нині — готель Ukraine. Сучасне фото

Місто Дніпро. Сучасне місце розташування «Просвіти». Вулиця Володимира Мономаха, 17а (колишня Московська). Фото 2018 року

Будинки у стилі українського відродження

Місто Дніпро. Будинок по вулиці Просвітянській, 16. Район колишньої Мануйлівки. Фото 2018 року

Місто Дніпро. Житловий масив Ігрень. Будинок по вулиці Дитинства, 34 (елементи декору нагадують елементи українських рушників). Фото 2017 року

Місто Дніпро. Будинок просвітян Єфремових. Вулиця Дмитра Донцова, 13 (колишня Дмитра Донського). Фото 2015 року

Катеринославщині. Про деяких просвітян уже вийшли окремі статті в журналі «Гастроентерологія», розділ «Історія медицини», за 2017–2018 роки (серед них Михайло Лучник, Ольга Косач-Кривинюк, Юхим Павловський), про інших відомості публікуються вперше. Вдалося здобути інформацію про 28 осіб. Аби запобігти упередженості, відомості про медиків-просвітян подаємо за їх прізвищами за абеткою.

Баштаник Полікарп Сергійович

Полікарп Сергійович Баштаник — член Катеринославської «Просвіти» (1915 рік), мешканець села Широке Катеринославського повіту однойменної губернії. Працював у I місцевому госпіталі. Село Широке нинішнього Солонянського району населяли нащадки дніпровських лоцманів, а ті були нащадками запорозьких козаків. Тож бачиться глибокий символічний сенс у спадкоємності різних поколінь українців [1].

Беліч Олександр Антонович

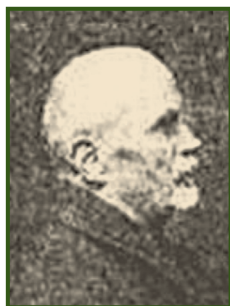
Олександр Антонович Беліч — член Катеринославської «Просвіти» з 2 березня 1913 року, служив у лазареті Феодосійського полку. Мешкав у Катеринославі по вулиці Глоби, б. 5. Загинув або помер у 1914 році [1].

Біднова (Труба) Оксана Василівна (1898–1981)

Оксана Василівна Біднова — активна діячка українських організацій на Січеславщині та в еміграції. Після закінчення школи в селі Широкому на Криворіжжі (нині Широке — райцентр біля Кривого Рога) Оксана Біднова для подальшого навчання переїхала до Катеринослава. Жила в родині свого дядька — громадського діяча, просвітянина, історика Василя Біднова. На установчих зборах Українського учительського товариства була обрана до складу його ради. Після революції була змушена емігрувати до Чехії. У Празі одружилася з просвітянином-катеринославцем Іваном Трубою. Закінчивши у Чехії медінститут, Оксана Біднова все життя працювала лікарем. У 1967 році їй вдалося побувати на Батьківщині (протягом трьох місяців гостювала у своєї сестри Дар'ї в селі Широкому на Дніпропетровщині). Останні роки життя мешкала в Пльзені, де й померла [1].

Блонський Пантелеймон Йосипович (1876–1942)

Пантелеймон Йосипович Блонський — громадсько-політичний і державний діяч, лікар-окуліст. Уродженець села Андріївка на Кам'янець-Подільщині, з родини бідняків. Закінчив духовну семінарію, потім вступив на медичний факультет Університету св. Володимира (м. Київ), але через переслідування поліцією за революційну діяльність змушений був перевестися на медичний факультет Варшавського університету. У 1904 році, після закінчення навчання, повернувся в рідні місця. На Черкащині працював земським лікарем

у Каневі, Городищі, Черкасах, Ротмистрівці, Корсуні. Маючи безкомпромісний характер, активно висловлював свої погляди на захист України та свого народу. Був представником Кам'янецького повіту Подільської губернії, головою Кам'янецької повітової управи, Кам'янецьким повітовим комісаром, членом УСДРП.

Пантелеймон Йосипович ще до революції об'єднував селян у їх боротьбі за свої права, за землю, за що був неодноразово заарештований (1900, 1905, 1906, 1917 роки). 1906 р. Пантелеймон Блонський переїхав до Катеринослава. Спілкувався з академіком Дмитром Яворницьким [2, с. 66, 793–794]. Від 2 листопада 1914 року став членом Катеринославської «Просвіти», з 1917 р. — членом Української Центральної Ради від Всеукраїнської ради селянських депутатів. Звенигородець Пантелеймон Блонський ще в 1933 році заявив про голодомор як про геноцид проти українців. Заарештували його в 1939 році. На «перевиховання» Блонського заслали до Комі АРСР на п'ять років, знаючи, що в суворих кліматичних умовах (на лісопвалах) престарілий окуліст довго не витримає. Подальша доля Пантелеймона Блонського нам не відома [3].

Борисенко Іван Микитович

Іван Микитович Борисенко — член Катеринославської «Просвіти» (1912 рік). Мешканець села Запоріжжя-Кам'янське (нині місто Кам'янське — недавній Дніпродзержинськ). Працівник місцевої лікарні [1].

Гаркавцев Федір Савович

Федір Савович Гаркавцев — фельдшер і лікар. Представник роду Гаркавцевих, які брали активну участь у роботі місцевої «Просвіти». Федір Савович — член ради в 1906 році, також був обраний членом ради й на загальних зборах 30 березня 1908 року. За спогадами Лесі Труби, дочки просвітянина Івана Труби, Федір Савович «був лікарем, у перші роки після революції, коли лютував тиф, він безбоязно лікував людей, але заразився і помер». Разом із дружиною Ганною Олександрівною, акушеркою за фахом, вони мешкали у власному будинку на Севастопольській площі (будинок стояв на розі сучасних вулиць Севастопольської і Феодосійської). До сьогодення їхній будинок не зберігся, на його місці — сучасна висотна споруда. Дружина Федора Савовича, Ганна Олександрівна, померла в 1950-х роках [1]. У Дніпрі живе дальня родичка Гаркавцевих Ніна Євгенівна Пурик.

Косач-Кривинюк Ольга Петрівна (1877–1945)

Ольга Петрівна Косач-Кривинюк — українська письменниця, літературознавець, перекладач, бібліограф, етнограф, лікар за фахом, член Катеринославської «Просвіти» (входила до ради товариства й видавничої комісії). А ще — сестра Лесі Українки та її близька товаришка.

Понад десять років Ольга Косач працювала ординатором патронажу Катеринославської губернської земської управи (1910–1921). У патронаті вона опікувалася психічно хворими дітьми й дітьми-сиротами, проводила амбулаторний прийом хворих. У двокласній земській школі в Лоцманській Кам'янці Ольга Кривинюк організувала притулок для дітей-сиріт, гурток вишивання й ткацьку майстерню. У 1917 році вона разом із чоловіком Михайлом Кривинюком заснувала дитяче українське видавництво «Слово» [4].

О.П. Косач-Кривинюк ретельно працювала над упорядкуванням родинного архіву, хронологією життя й творчості Лесі Українки. Саме в Катеринославі заходами Ольги Петрівни вперше видані окремими виданнями твори Лесі Українки: поема «Бояриня», «Стародавня історія східних народів» та інші. Ольга Косач-Кривинюк трагічно закінчила свій шлях 11 листопада 1945 року після численних поневірянь у таборі для переміщених осіб у німецькому місті Аугсбург. На могильному камені напис: «Зоре моя! Твоє світло повік буде ясне» [5].

Лагановський Северин Юлійович

Северин Юлійович Лагановський — член Катеринославської «Просвіти» (1911 рік). Мешканець села Запоріжжя-Кам'янське (нині місто Кам'янське — недавній Дніпродзержинськ). Працював у місцевій лікарні [1].

Лапшин Микола Лавронович

Микола Лавронович Лапшин — член Катеринославської «Просвіти» з 2 березня 1913 року. Мешкав у Катеринославі по вулиці Козачій (за радянських часів — Комсомольська, нині — Старокозацька) у будинку Липовського. Працював у лікарні Должанського (1913). У 1914 році був мобілізований до війська.

Лікарня («лечебница») Должанського знаходилася по вулиці Козачій, 12 (або на розі вулиць Козачої й Казанської). Будівля до нашого часу не збереглася. Нині на її місці — сучасний будинок за адресою: Старокозацька, б. 12. Яків Мойсейович Должанський (1864 р.н.) був доктором медицини (із 1894 року), хірургом. Він працював у вищому гірничому училищі й Олександрівській лікарні. Згідно з рекламою, у лікарні Должанського був «кабинет для исследования и лечения рентгеновскими лучами». За спогадами З. Арбатова, якимось під час громадянської війни до лікаря Должанського привезли дружину самого Нестора Махна. Усе закінчилося добре, і причетні до цього медичні працівники отримали винагороду.

Лучник Михайло Мусійович (1868–?)

Михайло Мусійович Лучник — лікар з 1897 року. У 1899 році — понадштатний ординатор губернської земської лікарні в Харкові, у 1902 р. — ординатор земської колонії душевнохворих у Катеринославі [7]. Упродовж 1903–1912 років — другий директор колонії душевнохворих, розташованої біля станції Ігренів Катерининської залізниці. Організатор і учасник бла-

годійних українських вистав для хворих. Підтримував стосунки з директором історичного музею професором Дмитром Яворницьким [6].

У 1913 році жив у Гупалівці Новомосковського повіту. Його старший брат Василь Мусійович Лучник (1861 р.н.) став лікарем (1889), працював земським лікарем у Кобеляках (1898–1902 рр.), повітовим лікарем у Ромнах Полтавської губернії (1908 рік) [7].

Мазепа-Сингалевиц Наталія (1882–1945)

Наталія Мазепа-Сингалевиц — член Катеринославської «Просвіти», громадська діячка, дружина державного й політичного діяча, голови уряду УНР, просвітянина Ісаака Прохоровича Мазепи (1884–1952). Медичну освіту здобула в Петербурзі. У Катеринославі працювала бактеріологом у Бактеріологічному інституті, а ще викладала в приватній жіночій гімназії Н. Тіблен (нині школа № 21). Займалася санітарно-просвітницькою діяльністю, зокрема читала лекцію «Про холеру у зв'язку з економічними та соціальними умовами». Будучи членом ради товариства «Просвіта» (обрана 29 квітня 1917 року), активно займалася справами філії.

Ісаак і Наталія виховали двох доньок: Галину (стала художницею) і Тетяну. Спочатку в еміграції опинився Ісаак Мазепа. У 1921 році родина змогла об'єднатися. Спочатку мешкали у Львові під Польщею, з 1923 року — у Празі. Наталія Мазепа продовжила роботу за фахом, друкувалася у чеських медичних журналах, видала підручник із соціальної гігієни. Трагічно загинула 14 лютого 1945 року разом з онуками під час нальоту американської авіації на Прагу [8].

Мазуренко (Боголюбова, Сергієнко) Єлизавета Петрівна (1884–1935)

Єлизавета Петрівна Мазуренко — просвітянка, сестра Марії Хрінникової (Мазуренко). Походила з родини заможного хutorянина в колишньому Міллерівському повіті. Закінчила гімназію у Воронежі. У Петербурзі навчалася на медичних курсах професора Петра Лесгафта, там же вийшла заміж за Сергія Боголюбова. У 1901 році родина поїхала до Швейцарії, де Єлизавета продовжила здобувати медичну освіту в Лозаннському університеті. Не закінчивши навчання, вона повернулася до Росії, де народила дочку Галину (стала письменницею й художницею). У 1903 році Єлизавета знову повернулася до Швейцарії, де продовжила навчатися в медичних клініках Женеві до 1906 року. Після розлучення вдруге вийшла заміж за просвітянина інженера Олександра Сергієнка, від якого мала сина Левка.

У 1910 році родина переїхала до Катеринослава. Єлизавета разом з чоловіком активно займалася просвітницькою діяльністю. Згодом подружжя переїхало до Олександрівська (нині Запоріжжя). Після розлучен-

ня втретє вийшла заміж за Степана Гончарова. У Києві створила «комуну», діти якої в 1930 році стали членами «Спілки української молоді» (на процесі «Спілки визволення України» у 1930 р.). У 1935 році була заарештована й звинувачена в контрреволюційній діяльності серед молоді. Направлена в лікарню, де й померла від паралічу серця [1].

Марков Михайло Олексійович (?–1914)

Михайло Олексійович Марков — член Катеринославської «Просвіти» (1911 рік). Затверджений членом товариства на зборах 2 березня 1913 року. Працював у місцевому відділенні лікарні Червоного Хреста [1].

Мезецький Євген Андрійович

Євген Андрійович Мезецький — член Катеринославської «Просвіти» з 2 березня 1913 року. Працював у місцевому відділенні лікарні Червоного Хреста [1].

Москалець Дмитро Митрофанович

Дмитро Митрофанович Москалець — член Катеринославської «Просвіти» (1912 рік). Працював фельдшером при Новомосковській повітовій земській управі. 25 лютого 1911 року звернувся до катеринославського губернатора з проханням провести народне читання з концертним відділенням, декламацією й продажем біографії, портретів і творів Тараса Шевченка (у пам'ять півстолітніх роковин від дня його смерті). Заходи планувалося провести протягом Великого посту в залі Новомосковського громадського зібрання, у передмістях Новомосковська (Воронівці, Животилівці), у Новомосковській міській Пушкінській школі. Дозвіл на ці заходи надійшов із канцелярії губернатора [1].

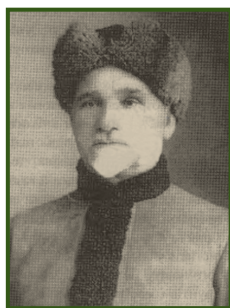
Науменко Антон Якович

Антон Якович Науменко — кандидат у члени ради Катеринославської «Просвіти». Обраний на загальних зборах 30 березня 1908 року. Працював у міській Олександрівській лікарні, яка знаходилася в нижній частині губернської лікарні. Це поряд із сучасним госпіталем ветеранів війни. Н.Я. Науменко, мабуть, тимчасово виходив з товариства, бо знову був обраний на зборах 2 березня 1913 року [1].

Павловський Юхим Арсентійович (1872–1956)

Юхим Арсентійович Павловський — найактивніший просвітянин з-поміж катеринославських лікарів, громадський діяч, член ради товариства «Просвіта» з 1911 року. Його літературні псевдоніми: Русин, Гордій Палецький.

Народився 24 березня 1872 року в селі Чернеччина Новомосковського повіту (нині Магдалинівського району Дніпропетровської області) у родині священика. Юнак мусив навчатися в духовному училищі й семінарії, але все ж обрав світський фах лікаря проти

волі батька. У 1897 році Юхим вступив до Томського університету й навчався там упродовж 1897–1903 років. За активну громадську діяльність у 1899 році був виключений з навчального закладу й відправлений до Катеринослава. У листі до Михайла Грушевського цікавився щодо можливості перевodu до Львівського університету для навчання українською мовою [9]. Юхим Павловський був знайомий з істориком Дмитром Яворницьким. Зберігся лист Юхима Арсентійовича до Дмитра Івановича, написаний у 1900-ті роки [2, с. 455, 815].

Ю.А. Павловський працював у селі Михайло-Лукашеве Олександрівського повіту земським лікарем (1903–1911), у Катеринославі — головним лікарем Катеринославського відділення Червоного Хреста (1911–1918). Одразу включився до роботи місцевої «Просвіти», дописував у просвітянський часопис «Дніпрові хвили». Належав до Товариства українських поступовців. Після Лютневої революції став одним з активних місцевих діячів українського руху, заступником голови відродженої «Просвіти». У вересні 1929 року був заарештований радянською владою за обвинуваченням у антирадянській діяльності й засланий до Північнокавказького краю (1930–1933). Після повернення (1935 р.) працював у Дніпропетровську й Запоріжжі. У березні 1939 року знову заарештований і засуджений до виправно-трудових таборів у Казахстані на шість років. У 1947 році повернувся до України, працював у селах Велика Білозерка (1947–1952) і Біленьке Запорізької області. 1952 року переїхав до родини в Запоріжжя. Пішов з життя 18 травня 1956 року, похований у Запоріжжі, реабілітований 23 лютого 1996 року [1].

Павловська Євгенія Степанівна (1883–1967)

Євгенія Степанівна Павловська (дівоче прізвище Нарушевич) — дружина Юхима Арсентійовича Павловського. Народилася 6 січня 1883 року в місті Мелітополі Запорізької області в польсько-німецькій родині. Після закінчення гімназії працювала вчителькою в селі Михайло-Лукашеве Олександрівського повіту (нині Вільнянський район Запорізької області). Там і познайомилася з Юхимом Павловським — своїм майбутнім чоловіком. У 1909 році в них народився син Степан (1909–1978). У 1911 році подружжя Павловських переїхало до Катеринослава, де прожило чверть століття. Мешкали в будинку Кутнера по вулиці Первозванівській, б. 21 (нині Короленка). Євгенія Степанівна закінчила курси акушерок, працювала в різних медичних закладах, зокрема акушеркою в пологовому будинку.

Разом з чоловіком брала активну участь у роботі Катеринославської «Просвіти»: була номінальним редактором просвітянського часопису «Дніпрові хвили». Входила до складу «вечерової» комісії товариства, яка займалася організацією свят, вечірок. Під час Першої світової війни була членом гуртка українського жіноцтва, що організував годування родин українців, які брали участь у війні.

Жінка мужньо переносила арешти й заслання чоловіка. Згодом зі старшою сестрою Марією переїхала до

Запоріжжя. Була задіяна як акушерка під час операцій в дитячій установі, працювала дієтсестрою в обласному тубдиспансері. А ще Євгенія Степанівна мала чудовий голос, виконувала оперні партії, грала на музичних інструментах. Померла у травні 1967 року.

Син Павловських Степан Юхимович став хірургом, акушером-гінекологом. У Другу світову війну воював, нагороджений бойовими й трудовими орденами й медалями [1].

Пашенко Яків Омелянович

Яків Омелянович Пашенко — член Катеринославської «Просвіти» (1912 рік). Мешканець села Запоріжжя-Кам'янське (за радянських часів — місто Дніпропетровськ, нині — Кам'янське). Працював у заводській лікарні [1].

Рогович Микола Опанасович (1855–1913)

Микола Опанасович Рогович — професор Томського університету, активіст Катеринославської «Просвіти». Народився 10 (за різними джерелами, 4 або 9) грудня 1855 року в сім'ї діда Прилуцького повіту. Його батько, Опанас Семенович Рогович, був збіднілим дворянином Стародубського повіту Чернігівської губернії, професором ботаніки Київського університету, захоплювався збиранням народних назв різних рослин. У 1880 році Микола закінчив медичний факультет Київського університету зі ступенем лікаря. Його учителем був Григорій Мінх. Після успішного захисту дисертації на тему «До вчення про псевдомоторну дію судинно-розширювальних нервів» 29 листопада 1885 року медичним факультетом був удостоєний ступеня доктора медицини (контрактура Роговича). Працював приват-доцентом Київського університету.

Переїхавши до Томська, 1 квітня 1890 р. Микола Опанасович був затверджений на посаді екстраординарного професора кафедри хірургічної патології і хірургічної факультетської клініки Томського університету. Від 21 квітня 1895 року — вже ординарний професор на тій же кафедрі. У 1891–1909 роках професор очолював хірургічну факультетську клініку з моменту її відкриття. У клініці, одній із перших у Росії, були впроваджені основи асептики й антисептики. У 1893 році Микола Рогович обирався головою Товариства природознавців і лікарів. З науковою метою неодноразово виїздив за кордон. За вислугою років 2 жовтня 1907 року М. Роговича виключено зі штату професорів Томського університету [10].

У 1909 році, після виходу у відставку, він переїхав до Катеринослава. Збудував особняк по вулиці Крутогірній (нині Крутогірний узвіз). У Другу світову будинок було зруйновано, зберігся тільки залишок фонтану перед двоповерховою спорудою. Микола Рогович був активним громадським діячем. 14 листопада 1909 року

за рекомендацією професора Д. Яворницького його обрали членом Катеринославської ученої архівної комісії. Він завжди цікавився справами просвітнього руху. 26 вересня 1911 року його затвердили членом Катеринославської «Просвіти» й обрали членом ради товариства.

Професор Рогович продовжував займатися й медичними справами. Так, він обіймав посаду хірурга лікарні Червоного Хреста без заробітної платні, входив до складу міської санітарно-виконавчої комісії з питання про заходи боротьби з холерою. 25 червня 1910 року комісія ухвалила прохання до М.О. Роговича: «Збудувати на базарах поливні й розбірні крани, причому вода для пиття кружками і відрами має відпускатися безплатно». Професор Рогович активно допомагав видатному епідеміологу Данилові Заболотному, який приїхав до Катеринослава з метою боротьби з епідемією холери, що вирувала на той час у місті.

У грудні 1911 року Микола Опанасович занедужав і після тривалої хвороби вирішив продати своє майно й виїхати за кордон. Помер М.Д. Рогович 17 червня 1913 року за старим стилем у Зонбадені (Німеччина). За спогадами рідних, він до останніх днів сумував і журився за рідною Україною. Як українець, М.О. Рогович вірив, що український народ зможе вибороти собі право на самостійне культурне існування [11].

Сіренко Прокіп Харитонович

Прокіп Харитонович Сіренко — член Катеринославської «Просвіти» (1909 рік). У жовтні 1909 року разом з Максимом Ємцем посіли місця в раді Катеринославської «Просвіти» (замість Є. Шаплика та В. Хрінникова, які зреклися своїх посад). Прокіп Харитонович став писарем ради Катеринославської «Просвіти» (1910 рік). Разом з іншими членами бібліотечної секції «Просвіти» (Д. Лисиченком, М. Вісником, М. Стасюком) на обласній виставці в Катеринославі він вдало займався продажем українських книжок із книгарні «Київська старина». У 1911 році став секретарем ради Катеринославської «Просвіти». За спогадами просвітянина Дмитра Дорошенка, Прокіп Сіренко належав до тих діячів, які в 1909 році «вели перед у місцевому українському громадському житті». На загальних зборах місцевої «Просвіти» 26 вересня 1911 року був переобраний членом ради. Згодом виїхав до Києва, де працював в Олександрівській лікарні [12].

Слинько Роман Володимирович

Роман Володимирович Слинько — член Катеринославської «Просвіти» з 23 лютого 1914 року. Служив в Олександрівській лікарні в Катеринославі. 27 лютого 1914 року увійшов до ювілейного Шевченківського комітету в Катеринославі від товариства помічників лікарів [1].

Стельмах Василь Іванович

Василь Іванович Стельмах — член Катеринославської «Просвіти» з 23 лютого 1914 року. Працював у губернській земській лікарні [1].

Хрінникова (Мазуренко) Марія Петрівна (1879–1963)

Марія Петрівна Хрінникова — просвітянка, громадський діяч. У молодших класах навчалася на Дону (в станиці Каменській), у старших — у Воронежській жіночій гімназії. У 1898–1901 роках здобувала освіту в Москві: закінчила курси масажу й лікувальної гімнастики, курси при Петровсько-Розумовській сільськогосподарській академії, вступила на фельдшерсько-акушерські курси. У 1900 році потрапила до Бутирської в'язниці за революційну діяльність, згодом вислана до Воронежу, на Дон. Вийшла за кордон, де навчалася на медичному факультеті Лозаннського університету. Після складання випускних іспитів повернулася на Батьківщину. Додаткові іспити в Росії не складала, тому медичну освіту здобула, а диплом лікаря не отримала.

Марія вийшла заміж за інженера-технолога Володимира Хрінникова. Подружжя здійснило весільну подорож по Італії, а потім оселилося в Катеринославі. Активно займалися просвітницькою роботою: Марія очолювала «Просвіту» з 1910 по 21 квітня 1912 року, її чоловік Володимир — у 1913–1914 роках [13]. Подружжя Хрінникових виховало п'ятеро дітей. Своїм фахом лікаря Марія скористалася під час Першої світової війни, працюючи в госпіталі разом із сестрою Єлизаветою й надаючи допомогу пораненим. Брат Марії, Дмитро Мазуренко, займався біологією. Академік В. Філатов уважав його своїм учителем.

Після розлучення Марія вдруге вийшла заміж за Івана Матросова. Подружжя переїхало до Харкова. Там вона провела останні роки свого життя, там і померла.

Черепенко Ілько Васильович

Ілько Васильович Черепенко — член Катеринославської «Просвіти» (1913 рік). Служив у губернській земській лікарні [1].

Щоголева Наталія Семенівна

Наталія Семенівна Щоголева (Щоголіва, Щоголівна) (?–1913) — активний член Катеринославської «Просвіти». 15 грудня 1909 року разом з іншими про-

світ'янами (Д. Дорошенком, М. Кривинюком, А. Куличенком) була обрана до складу фінансової комісії, завдання якої полягало у впорядкуванні фінансового стану товариства. Це не зовсім вдалося: відбулося лише єдине засідання комісії — 18 грудня 1909 року. На зборах 26 вересня 1911 року її було обрано до ради «Просвіти».

Наталія Семенівна працювала в губернській земській лікарні. Приятелювала з патронажним лікарем Ольгою Кривинюк (сестрою Лесі Українки). Упродовж 1909–1911 років Н.С. Щоголева листувалася з видатним істориком Дмитром Яворницьким — збереглося шість її листів (1909–1911) до професора. А ще вона працювала вчителем гігієни й лікарем Першої міської жіночої гімназії, яка знаходилася на розі вулиць Поліцейської (сучасна вулиця Шевченка) та Полтавської (за радянських часів — Кірова, сучасна назва — Олеса Гончара). Нині цей будинок — один із корпусів Національної гірничої академії, яку перейменовано в Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Мешкала Наталія Щоголева в Катеринославі, згідно з різними довідниками, за адресами: вулиця Лагерна, б. 4 (нині проспект Гагаріна), вулиця Козача, б. 25 (за радянських часів — Комсомольська, нині — Старокозачька).

У 1913 році її активна громадська діяльність була припинена у зв'язку з хворобою. З повідомлення про збори «Просвіти» від 22 вересня 1913 року відомо, що до Наталії Щоголевої була відправлена депутація з метою «висловити їй від зборів пошану, співчуття в її горі та щиру подяку за її участь у просвітнянській роботі». У повідомленні про смерть Наталії Щоголевої 1 листопада 1913 року наголошувалося, що «покійна була щирою, свідомою громадянкою-українкою, брала участь у «Просвіті», поки сили мала, працювала в раді «Просвіти», як діяльний член її. Передчасна смерть молодшої працівниці викличе щирий жаль усіх, хто знав Наталію Семенівну і як українську діячку, і як жінку-лікаря». Від «Просвіти» на труну було покладено вінок з написом: «Щирій громадянці — Катеринославська «Просвіта». Вінок небіжчиці від родини був із написом: «Згасла од надмірної праці на шляху життя» [1].

* * * * *

Деякі знані особистості, не будучи членами «Просвіти», співчували й підтримували прогресивні, просвітницькі ідеї. Серед них Петро Сочинський, Олекса Коваленко та інші.

Серед просвітян були ті, які не мали медичної освіти, але виховувались у медичному колі. Зокрема, **В'ячеслав Володимирович Александров (1859–?)** — просвітянин першого призову, педагог. Його батько, **Володимир Степанович Александров**, був доктором медицини, служив молодшим лікарем третього саперного батальйону в Польщі (у Варшаві). У 1859 році родина Александрових повернулася до рідної Харківщини. Голова родини, Володимир Степанович, спочатку служив у Чугуївському уланському полку, потім — у Чугуївському військовому госпіталі. Це була талановита

особистість, поет, автор п'єс «Ой, не ходи, Грицю», «За Неман іду». Будучи земляком Дмитра Яворницького, він листувався з істориком (збереглося його чотири листа до академіка). Немає сумнівів, що на формування просвітницького світогляду В'ячеслава Александрова вплинуло родинне оточення з його прогресивними українознавчими поглядами [1].

Отже, подані відомості свідчать про вагомий внесок медиків-просвітян у розвиток не тільки медицини, а й національної свідомості на Катеринославщині. Проведене історико-краєзнавче дослідження не претендує на вичерпання теми. Дослідження тривають.

У 2018 році відзначається 30-річний ювілей відновлення Січеславської «Просвіти». У місті Дніпро проводиться робота з ушанування просвітян. Так, колишній

проспект Воронцова у лівобережній частині міста Дніпро нині носить назву Мануйлівський на честь «Просвіти» у цьому регіоні (будинок Мануйлівської «Просвіти» до нашого часу не зберігся). Одна з вулиць в Амур-Нижньодніпровському районі названа Просвітанською (у минулому — Червоноармійська). Історично справедливим було б відзначити саме участь медиків у відродженні української свідомості громадян регіону, наприклад, встановленням пам'ятного знаку або пам'ятної дошки.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів при підготовці даної статті.

References

1. Chaban MP. *Dijachi Sicheslavs'koi' Prosvity (1905-1921): biobibliografichnyj pokazhchyk [Activists of Sicheslav Prosvita (1905-1921): bibliographic index]*. Dnipro: IMA-Pres; 2002. 536 p. (in Ukrainian).
2. Abrosymova SV, Beketova VM, Vasylenko NJe, et al, authors; Kapustina NI, editor. *Epistoljarna spadshhyna akademika DI Javornyc'kogo. Lysty druživ, pryjateliv, znajomyh do DI Javornyc'kogo. Tom 6 [Epistolary heritage of academician Javornyc'kyj DI. Letters from friends, mates, acquaintances to Javornyc'kyj DI. Vol 6]*. Dnipro: ART-PRES, 2012. 66, 793-794 pp. (in Ukrainian).
3. Zhuk V. *I am not a trash, I am Ukrainian!* Available from: <http://www.kray.cz.ua/suspilstvo/istorija/item/13359-ya-ne-bidlo-ya-%E2%80%93ukrayinets#.XAFG6Ggza00>. Accessed: November 27, 2015.
4. Miroshnychenko LP. *The Kosach family in the Katerynoslav province*. In: Beketova VM, editor. *Proceeding of the International Scientific Conference dedicated to the 140th anniversary of the birth of Javornyc'kyj DI and the 90th anniversary of the XIII Archaeological Congress*. 1995, November 9; Dnipro, Ukraine. Dnipro; 1995. 194-195 pp. (in Ukrainian).

5. Vasylenko N. *Katerinoslav in the life and work of the Dragomanovs-Kosach family*. In: Beketova VM, Kapustina NI, editors. *Muzej i misto: muzejnavchi aspekty zberezhenja i vidtvorenja svojeridnosti mis'koi' kul'tury. Materialy oblasnoi' naukovoï konferencii, prysvjachenoï 225-richchju Dnipropetrovska [Museum and city: the museological aspects of preserving and replicating the specificity of urban culture. Proceeding of the Regional Scientific Conference dedicated to the 225th anniversary of Dnipropetrovsk]*. Dnipro; 2003. 34-39 pp. (in Ukrainian).
6. *Dnipropetrovsk Historical Museum named after Javornyc'kyj DI*. Arch-14841a.
7. *Obituary of Archer Musii*. *Poltavskie eparkhial'nye vedomosti. Inofficial Part*. 1989 Dec 01;(34):1233-1234. (in Russian).
8. Mazepa-Koval' GI. *Spogady [Memories]*. Toronto: Publishing Organization Ukrainians in Canada; 1993. 274 p. (in Ukrainian).
9. Mycyk JuA. *Lysty nashyh zemljakiv do M. Grushevs'kogo [Letters of our countrymen for Grushevs'kyj M]*. Dnipro: Borysten; 1997. 3-4 pp. (in Ukrainian).
10. Abrosymova SV, Beketova VM, Vasylenko NJe, et al, authors; Kapustina NI, editor. *Epistoljarna spadshhyna akademika DI Javornyc'kogo. Lysty druživ, pryjateliv, znajomyh do DI Javornyc'kogo. Tom 6 [Epistolary heritage of academician Javornyc'kyj DI. Letters from friends, mates, acquaintances to Javornyc'kyj DI. Vol 6]*. Dnipro: ART-PRES, 2012. 44, 815 pp. (in Ukrainian).
11. Fominykh SF, Nekrylov SA, Bertsun LL, et al, authors; Fominykh SF, editor. *Professora Tomskogo universiteta. Biograficheskii slovar'. Vyp 1 [Professors of Tomsk University. Biographical dictionary. Issue 1]*. Tomsk: TGU; 1996. 210-212 pp. (in Russian).
12. *Obituary of Rogovych MO*. *Dniprovs'ki hvyli*. 1913;(15-16):240. (in Ukrainian).
13. *General meeting of Katerynoslav Prosvita*. *Dniprovs'ki hvyli*. 1911;2(20):282-284. (in Ukrainian).
14. Chaban MP. *Ukrainian house of Alexander Khrennikov*. *Apel'sin*. 2001;(1):6-9. (in Russian).

Отримано 17.10.2018 ■

Чабан Н.П.¹, Шевцова З.І.², Гапонов В.В.³

¹ Редакция областной газеты «Зоря», г. Днепр, Украина

² ГУ «Институт гастроэнтерологии НАМН Украины», г. Днепр, Украина

³ ГУ «Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины», г. Днепр, Украина

Екатеринославские медики — члены общества «Просвита» К 150-летию Всеукраинского общества «Просвита» (1868–2018)

Резюме. В статье освещаются жизненный путь, профессиональная и общественная деятельность екатеринославских медиков — членов общества «Просвита». Собрана информация о 28 знаменитых и известных деятелях. Они внесли значительный вклад в развитие медицины, национальной культуры, литературы и просветительского движения на Екатеринославщине.

Ключевые слова: общество «Просвита»; медики; Екатеринослав

M.P. Chaban¹, Z.I. Shevtsova², V.V. Gaponov³

¹ Editorial Office of the Regional Newspaper "Zorya", Dnipro, Ukraine

² SI "Institute of Gastroenterology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine

³ SI "Dnipropetrovsk Medical Academy of the Ministry of Health of Ukraine", Dnipro, Ukraine

Doctors of Katerynoslav — members of Prosvita society To the 150th anniversary of the All-Ukrainian Prosvita society (1868–2018)

Abstract. Life path, professional and public activity of Katerynoslav doctors — members of Prosvita society are presented in the article. Information about 28 famous and renowned personalities is gathered. They made a significant contribution to the development of medicine, national culture, literature and enlightenment movement in Katerynoslav area.

Keywords: Prosvita society; doctors; Katerynoslav region